UDC 929: [377.8+378.4].316.4.0637(477.52)
Eduard Semeshyn,
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5022-203X,
Master of History,
independent researcher,
Romny, Ukraine
email: edvardhannover@gmail.com

TEACHERS IN THE SUMY REGION DURING THE YEARS OF TOTALITARIANISM (BIOGRAPHIES BASED ON MATERIALS FROM THE CENTRAL STATE ARCHIVE OF THE HIGHER AUTHORITIES AND ADMINISTRATION OF UKRAINE)

Based on materials from the Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine of Ukraine), the biographies of educators from the Sumy Region during the period of totalitarianism have been reconstructed. Their life and professional paths have been analyzed. The significance of the biographical approach for reconstructing the history of regional education is demonstrated.
Keywords: educators, Sumy region, totalitarianism, biographical studies, history of education, Central State Archives of Higher Authorities and Administration of Ukraine, educational policy, regional history.

УДК 37(092):929:316.347(=161.2)
Міхно Олександр Петрович,
ORCID: https://orcid.org0000-0002-5271-9530,
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник,
директор Педагогічного музею України,
головний науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики,
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського,
Київ, Україна
e-mail: amihno@ukr.net

БІБЛІОГРАФІЯ ПРАЦЬ ОЛЕКСАНДРА ТИСОВСЬКОГО (1886–1968) ЯК ДЖЕРЕЛО ДОСЛІДЖЕННЯ ЙОГО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕМІГРАЦІЇ

Проаналізовано бібліографічний покажчик Л. Бачинського «Бібліографія друкованих праць проф. д-ра Олександра Тисовського – Дрота, 1909–1966 рр.» (1967) як джерело дослідження інтелектуально-освітньої діяльності О. Тисовського в еміграції. Виявлено тематичну структуру, хронологічну динаміку та географію його публікацій.
Ключові слова: Олександр Тисовський, Пласт, бібліографія, еміграція, джерелознавство, педагогічна діяльність, діаспора.

Еміграційний період діяльності Олександра Тисовського (1886–1968) — засновника Пласту, вченого-біолога, педагога [2] — залишається недостатньо вивченим в українській історико-педагогічній науці. Ця лакуна значною мірою зумовлена обмеженістю джерельної бази. Відтак реконструкція його життя й діяльності в еміграції потребує залучення нетрадиційних джерел. Одним із них є «Бібліографія друкованих праць проф. д-ра Олександра Тисовського – Дрота, 1909–1966 рр.», укладена Леонідом Бачинським і видана у Клівленді та Нью-Йорку 1967 р. Джерельна цінність покажчика Л. Бачинського зростає з огляду на трагічну втрату основної частини архіву О. Тисовського під час пожежі в його віденському помешканні в 1945 р. Це перетворює бібліографію на головний інструмент верифікації та єдиний спосіб цілісної систематизації його інтелектуального доробку еміграційного періоду.

Отже, нам важливо з’ясувати евристичний потенціал бібліографічного покажчика праць О. Тисовського як джерела для реконструкції його інтелектуально-освітньої діяльності в еміграції через аналіз тематичної структури, хронологічної динаміки й географії публікацій.

Покажчик охоплює 109 позицій: 21 книгу і 88 статей за 1909–1966 рр. [1]. Укладач — Леонід Бачинський (1896–1989), журналіст, педагог, громадський діяч, засновник першого пластового музею в Клівленді (США, 1952), ініціатор кількох пластових видань. У передмові він зазначає, що більшість позицій переглянуто de visu, частину — встановлено за оголошеннями в пластовій пресі й даними самого автора. Обмеженням покажчика є його неповнота: укладач сам

застерігає, що деякі праці не мають точно встановленої дати. Попри це, покажчик є найповнішим і найбільш систематизованим корпусом публікацій О. Тисовського на сьогодні.

Тематична структура праць еміграційного періоду. Аналіз тематики 48 праць О. Тисовського 1946–1966 рр. засвідчує виразну домінанту: близько 70% публікацій присвячено питанням пластового виховання, пластової методики та організаційного устрою Пласту. Решта охоплює етичне самовиховання особистості (роздуми про характер, абстиненцію, «мистецтво життя»); меморіальні тексти (спомини про Степана Тисовського, статті з нагоди ювілеїв і відкриття пам'ятників); наукову проблематику (біологія). За жанровим складом переважають статті у форматі відкритих листів («Лист від Дрота», 1962; «Привіт основника Пласту», 1960), публіцистичних нарисів етико-філософського й соціально-педагогічного характеру («Мистецтво життя», 1954; «Думки про особу і діяльність Пластуна Сеньйора», 1964) і звернень до молоді. Книжкових видань у еміграційний період всього два, і вони є перевиданнями («Пласт», Львів, 1913 / Дітройт, 1962; «Життя в Пласті», Львів, 1921 / Торонто – Дітройт, 1961). Ця жанрова трансформація — від фундаментальних навчально-методичних текстів галицького періоду до малих форм (статей, листів) — свідчить, що в еміграції О. Тисовський свідомо перейшов від педагогіки інституційної до педагогіки прямого звернення. Його 48 праць за 20 років — це своєрідна дорожня карта, яка дала можливість українській педагогічній діаспорі не лише зберегтися, а й виховати покоління, що згодом активно підтримало відновлення незалежності України.

Хронологічна динаміка. Розподіл публікацій за роками дає змогу виділити три підперіоди. Перший (1946–1950): мінімальна активність — 3–4 публікації, зумовлена переміщеннями й пошуком осілості в повоєнній Австрії. Другий (1951–1960): поступове зростання до 5–7 публікацій на рік; О. Тисовський поновлює регулярну присутність у пластовій пресі. Третій (1961–1966): пік активності — до 8–10 позицій на рік; 1961 р. вийшло друге, значно доповнене, видання «Життя в Пласті» (Торонто – Дітройт), навколо якого О. Тисовський того ж року опублікував

кілька роз’яснювальних текстів у пластових часописах, які виходили в США («Навіщо оця книжка?», «Вступне слово»). Пік 1962–1964 рр. збігається з 50-річчям Пласту (1962) і 150-річчям Т. Шевченка (1964) — подіями, до яких О. Тисовський долучався публікаціями ювілейного й ідеологічного характеру. Таким чином, хронологічна динаміка свідчить, що еміграція не стала для О. Тисовського «мовчанням», а характеризувалася поступовим зростанням публікаційної активності з виразним піком у завершальне десятиліття його життя.

Географія публікацій. Аналіз місць видання дозволяє реконструювати географічний ареал інтелектуально-освітньої присутності О. Тисовського в діаспорі. Мюнхен і Регенсбург (1946–1954) — перші роки еміграції, табори переміщених осіб, де виходили часописи «Молоде Життя» і «Пластовий Шлях». Бофало, Клівленд, Дітройт (1954–1966) — основні осередки пластової преси США, де регулярно публікувалися «Листки Дружнього Зв’язку» (1-го Куреня ім. С. Тисовського) і «Вузли Дружби» (7-го Куреня ім. А. Войнаровського). Торонто і Вінніпег — канадський простір, де завдяки переміщенню редакції часопису «Молоде Життя» (Торонто) та активній співпраці з газетою «Новий Шлях» (Вінніпег) відбувалася систематизація та трансляція виховних ідей О. Тисовського в Північній Америці. Відень — єдина наукова публікація 1953 р. німецькою мовою «Das Wesen des Typus bei den Säugetieren», яка демонструє, що О. Тисовський як доктор наук не полишав академічної діяльності. Його інтелектуальна присутність у західноєвропейському науковому дискурсі працювала на авторитет усієї української еміграції, показуючи її високий інтелектуальний рівень. Особливо показово, що О. Тисовський, проживаючи у Відні, системно друкував тексти у виданнях кількох американських і канадських міст одночасно й створив унікальну на той час інтелектуальну мережу. Не маючи змоги фізично відвідати всі осередки, він став «постійним автором» у кожному великому центрі діаспори. Це свідчить про його залученість у мережу діаспорних видань, що виконували функцію неформальних освітніх платформ. Бібліографія є індикатором цієї мережевої

присутності, яку інакше довелося б реконструювати через архіви кількох установ у різних країнах.

Порівняльний аналіз праць галицького і еміграційного періодів. Галицький період (1909–1939) — це насамперед програмні й навчально-методичні тексти, орієнтовані на формальну освітню систему Галичини: методичні посібники, праці пластової тематики. Адресат — учні, вчителі, студенти в межах інституційного освітнього середовища. Еміграційний період є принципово іншим за жанром, адресатом і функцією. Адресат — українська молодь і «виховники» діаспорних організацій. Функція тексту змінюється від навчального до виховно-мобілізаційного: не передати знання, а зберегти ідентичність. Ця трансформація, зафіксована в бібліографії через зміну жанрового складу й адресата публікацій, є, по суті, документальним підтвердженням того, що педагогічна місія О. Тисовського в еміграції набула нового змісту: від інституційної педагогіки до громадянсько-виховної практики.

Бібліографічний покажчик праць Олександра Тисовського 1967 р. є репрезентативним і методологічно цінним джерелом для дослідження його інтелектуально-освітньої діяльності в еміграції. Аналіз покажчика дає змогу: по-перше, встановити тематичну спрямованість публікацій і виявити домінантні напрями педагогічної думки О. Тисовського; по-друге, реконструювати хронологічну динаміку публікаційної активності і виділити основні підперіоди; по-третє, відтворити географію його інтелектуальної присутності в діаспорному просторі; по-четверте, задокументувати трансформацію педагогічної місії: від навчально-методичних текстів галицького періоду до виховно-мобілізаційної публіцистики в умовах еміграції. Покажчик, виданий «на правах рукопису» тиражем у кілька десятків примірників, виконує в цьому сенсі функцію «депозитарію пам’яті»: він повертає до наукового обігу значний масив інтелектуальної спадщини, що без його посередництва залишався б практично недоступним.

1. Бачинський Л. *Бібліографія друкованих праць проф. д-ра Олександра Тисовського – Дрота, 1909–1966 рр.* / 1-й Курінь У. П. С.

ім. Степана Тисовського. На правах рукопису. Клівленд ; Нью-Йорк, 1967. 28 с.

2. Міхно О. П. Тисовський Олександр Васильович. *Педагоги України (друга половина XIX — початок XXI ст.): енциклопедичний біографічний словник* / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2025. С. 381–382. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745951/

UDC 37(092):929:316.347(=161.2)

Oleksandr Mikhno,
ORCID: https://orcid.org0000-0002-5271-9530,
Doctor of Pedagogical Sciences, Senior Researcher,
Director of the Pedagogical Museum of Ukraine,
Chief Research Fellow of the Department of Pedagogical Source Studies and Biographistics,
V. O. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational Library of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
e-mail: amihno@ukr.net

BIBLIOGRAPHY OF THE WORKS OF OLEKSANDR TYSOVSKYI (1886–1968) AS A SOURCE FOR RESEARCHING HIS INTELLECTUAL AND EDUCATIONAL ACTIVITY IN EMIGRATION

The article analyzes the bibliographic index compiled by L. Bachynskyi, “Bibliography of Printed Works of Prof. Dr. Oleksandr Tysovskyi (Drot), 1909–1966” (1967), as a source for studying the intellectual and educational activities of O. Tysovskyi in emigration. It identifies the thematic structure, chronological dynamics, and geographical distribution of his publications.

Keywords: Oleksandr Tysovsky, Plast, bibliography, emigration, source studies, pedagogical activity, diaspora.

УДК 821.161.2+930.2“18”

Смольницька Ольга Олександрівна,
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9864-1727,
кандидат філософських наук,
зовнішня наукова співробітниця філологічного факультету,